

Andries Mac Leod – den okände

Dag Andersson

Svante Nordin ger i sin bok *Från Hägerström till Hedenius* Andries Mac Leod epitetet ”den siste ’uppsalafilosofen’” (1983, s. 191). Citattecknen är berättigade av flera skäl. Vid Mac Leods död 1977, levde ännu Harald Morin och C. E. Sjöstedt (båda bevistade Mac Leods begravning), dessutom levde Svante Bohman. Det är också tveksamt om Mac Leod själv kan klassificeras som uppsalafilosof. Han beundrade Adolf Phalén och var vän till Gunnar Oxenstierna, men detta innebar, som han själv påpekade i sina verk, ingalunda att han delade alla deras uppfattningar (Mac Leod 1927, no 6).¹ Jan Bengtsson anser i sin bok *Den fenomenologiska rörelsen i Sverige* (1991), att uppsalafilosoferna, och framför allt Phalén, var fenomenologer.² Han påpekar helt riktigt att antalet referenser till Husserl i Phaléns arbeten är flera än till någon annan filosof. Detta beror dock på att de ägnar sig åt samma problem med delvis samma ärende: att göra upp med den transcendentalfilosofiska subjektivismen.³

Jag ska i denna artikel mycket kortfattat presentera vissa centrala teman i Mac Leods filosofi.

Liv och verk

Mac Leod var mycket mån om sin integritet och levde ett tillbakadraget, klassiskt filosofliv, jämförbart med Thoreaus, Nietzsches och Wittgensteins. Han doktorerade 1914 i sitt hemland Belgien, på en avhandling om hydromekanik och bodde sedan i Sverige under första världskriget, där han en tid var amanuens vid Mittag-Lefflers matematiska bibliotek i Djursholm. Under denna tid utarbetade han en introduktion till icke-euklidisk

1. Hur Phalén, om han någonsin läste denna bok av Mac Leod, reagerade när hans elev Mac Leod deklarerade att den fysiska världen inte existerar, kan man undra. Lagg därtill att han i fråga om den totala verklighetens oföränderlighet, säger sig ha påverkats av ett föredrag som en holländsk hegelian hållit i Gent. Se Mac Leod 1927, no 171; 1960, s.506.

2. Svante Nordin tycker att de kan kallas ny-kantianer. Se Nordin 1983, s. 157. Detta är tveksamt med tanke på deras realism.

3. Det är lustigt att Phalén avfärdar även Husserl som subjektivist. Se Phalén 1914, s. 427, där författaren kritiserar en tanke i Husserl 1913.

geometri (Mac Leod 1922). Under mellankrigstiden återvände han under en period till Belgien, där han var verksam som lärare i fysik och matematik, men bosatte sig från och med slutet av 1930-talet för gott i Sverige och blev svensk medborgare. Han bodde med sin fru i norra Dalarna,⁴ men bosatte sig efter hennes död i Uppsala. De sista åren av sitt liv tillbringade han i avskildhet på uppländska landsbygden.⁵ Han höll föredrag vid olika filosofiska institutioner i Sverige, men hade aldrig någon tjänst i filosofi.

Mac Leods verk har tidigare presenterats i några artiklar av Thorild Dahlquist (1977, 1980), som också genom sin undervisning bidrog till kännedom om Mac Leods tankevärld.⁶ Henrik Lagerlund har berört Mac Leods tänkande i flera böcker om svensk filosofi (1999, 2003, 2020). Den som bidragit mest till att göra namnet Mac Leod bekant för en bredare allmänhet, är författaren och filosofen Lars Gustafsson (1962, 1969, 1979).⁷ Mac Leods tänkande präglade starkt hans tidiga dikter, romaner och essäer. Mac Leod uppmärksammas också i en avhandling om uppsalafilosofernas diskussion av relativitetsteorin, av Thord Silverbark (1999, s. 160ff.).

Mac Leods centrala filosofiska arbeten

1927 utkom på ett förlag i Paris *Sur diverses questions se présentant dans l'étude du concept de réalité* (Om diverse frågor som inställer sig då man undersöker begreppet verklighet, ej i sv. övers.). Här presenteras filosofens grundbegrepp och -tankar med den för honom typiska, noggranna bevisföringen, ofta av typen *reductio ad absurdum*. Det dröjde sedan mer än 30 år innan Mac Leod gav ut det stora arbetet *Beskaffenhet och innehåll av ett medvetande* (1960). Det monumentalala arbetet *Verklighet och negation* (1972) är höjdpunkten i hans produktion.

Mac Leod har också utgivit två maskinskrivna, kopierade häften: *De psykiska företeelsernas förhållande till rum och tid* (1964)⁸ och *Tre upp-*

4. I Vintjärn, Svärdsjö, i ett hus utan väg fram. Man tänker på Wittgensteins "hytte" i Norge eller Heideggers i Todtnauberg. Ett viktigt skäl för Mac Leod att bo i Sverige var landskapets skönhet.

5. I Åkerby, Skärplinge.

6. Se också artikeln om Mac Leod i *Svenskt biografiskt lexikon*, band 24, s. 638.

7. På många ställen i sin stora produktion återkommer Gustafsson till de problem Mac Leod arbetade med, om verklighet, tid och medvetande, fast han kom att inta en mera heraklitisk ståndpunkt fr.o.m. slutet av 1970-talet. I hans senare produktion kan man dock se en mera förstående hållning till eternalismen. I *Ett minnespalats* (1994), ger Gustafsson några intressanta upplysningar om Mac Leods liv.

8. En modifierad version av denna text ingår som kapitel 28 i Mac Leod 1972; en tryckt version på flamländska utgavs i Belgien 1965.

satser om Hägerström, Zenon från Elea och relativitetsteorin (1973). En artikel om mening och sanning, "What is a true assertion?", publicerades i *Theoria* (1947). Han höll en rad föredrag vid olika filosofiska institutioner och föreningar i Sverige och i Belgien. Två mera fullständiga bibliografier har framställts av Ann-Mari Henschen-Dahlquist (1966, 1980).

Subjektiv idealism

I den bok Mac Leod utgav 1927 skriver författaren: "Je ne crois pas à l'existence du monde physique" ("Jag tror inte på den fysiska världens existens"). Denna radikala position har han senare modifierat då han i de två sista större arbetena säger sig inte vara lika säker på den som han var då han utgav 1927-års bok. Dock är det mentalas existens alltid mera intuitivt säker än den fysiska världens. I *Beskaffenhet och innehåll av ett medvetande* (1960, § 55) genomför Mac Leod en cartesianisk meditation (återgiven i Lagerlund 1999, s. 22off.).⁹ I likhet med Fichte, Husserl, Segelberg och andra, anser han att den omedelbara bekantskapen med en "mental event" (en "mental händelse", eller ett "medvetandestillstånd"), inte medför eller förutsätter existensen av något "mind".

Mac Leod citerar med gillande Heinrich Heines ord om Fichte, att man enligt denne, precis som man säger "det regnar", borde säga "det tänker" (Mac Leod 1964, § 55; och i omarbetad form 1972, § 768). I båda fallen är "det" bara formellt subjekt. Denna antisubstantialism beträffande "minds" är central i Mac Leods tänkande. Mentala händelser betraktar däremot Mac Leod som ting, de är *något*, i motsats till egenkaperna. Han har alltså en aktpsychologisk syn på mentala händelser. Mac Leod anser att "det existerar otaliga, från varandra numeriskt differenta medvetandestillstånd". Denna terms mening täcks acceptabelt av "mental händelse", skriver Mac Leod (1972, § 25).

Propositioner, mening, sanning – allt uppfattas idealistiskt, något som kan vara svårbegripligt för filosofer som vant sig vid ett mer eller mindre extremt behavioristiskt-materialistiskt tänkesätt. En proposition är ett medvetandesinnehåll, meningen hos ett uttryck är ett komplex av sådana, sanning är en överensstämmelse mellan ett medvetandesinnehåll och ett ting osv. (1960, s. 225).

Paralleller till antisubstantialismen beträffande "minds" finns hos

9. Om Lagerlund 2020, se nedan!

Nelson Goodman, vars nominalism i *The Structure of Appearance* ((1951) 1966) också påminner om Mac Leods.

Cartesiansk dualism

Mac Leod understryker att egenskapen att vara ett medvetande är en unik, irreducibel kvalitet. Man kan inte tänka sig att något som är ett medvetande, genom en process gradvis förvandlas till något icke-mentalt (1960, § 12, § 73, § 373*13).¹⁰ Hans uppfattning överensstämmer med Descartes, fast detta inte medför att den "materiella sidan" i dualismen existerar, bara att om den funnes, så skulle den vara något radikalt anorlunda än den psykiska.

Ett för Mac Leod tungt vägande skäl för idealism är hans tanke att ett ting alltid, hur enkelt det än är, är så komplicerat att det av empiriska och induktiva skäl sannolikt inte existerar något medvetande som är en uppfattning av ett ting. I Mac Leods terminologi skulle sådana medvetandestillstånd, om de funnes, ha självständiga innehåll, dvs. innehåll som utgörs av ting. Däremot förekommer upplevelser som passar in på ting, där det som föreställs i verkligheten gäller om åtminstone ett visst ting. Sådana upplevelser har s. k. osjälvständiga innehåll. Här ser man en viktig skillnad mot traditionell idealism (mentalism, immaterialism). Berkeley t. ex. ansåg troligen att "*Esse est percipi (aut percipere)*" i någon mening är en nödvändig sanning.

Typiskt för den tidiga analytiska filosofin, dit man trots invändningar ibland räknar uppsalaskolan, var reaktionen mot idealismen. Mac Leod är otypisk som uppsalafilosof genom sin idealism. Varje medvetandestillstånd är ett ting. Varje innehåll av ett sådant förhåller sig, enligt Mac Leod, som ett tings egenskaper i traditionell nominalism förhåller sig till tinget självt, dvs. medvetandesinnehåll existerar över huvud taget inte alls. Mac Leod är alltså *innehållsnominalist*.

1960 gör Mac Leod följande torra *understatement*: "Om det i strid med tesen i § 202 existerade ett väsen som har uppfattningar med självständiga innehåll, då skulle det finnas starka skäl att betrakta detta väsen som gudomligt" (1960, § 205).

Medvetandestillstånden själva är ting. Därav följer att (sannolikt) inget medvetande någonsin uppfattar ett annat, men att det som uppfattas i medvetandet kan passa in på ett annat medvetande.

10. Obs. att "medvetande" här avser "mental event", inte "mind"! Häri skiljer sig Mac Leod från Descartes. När det står "medvetande" avses "medvetandestillstånd".

Solipsism hotar dock aldrig i Mac Leods system. Han talar om upplevelser som "sina", men detta är en omskrivning, precis som "det" i uttrycket "det tänker". Ett godtyckligt valt tillstånd har aldrig något slags "öronmärkning" som gör att det enbart ingår i något visst psykes "historia". Jämför med Nelson Goodmans avfärdande av solipsismen i *The Structure of Appearance* (1951, kapitel IV, stycke 4)!

I sina två senaste böcker om svensk filosofi feltolkar Lagerlund Mac Leod på denna punkt (Lagerlund 2020, s. 185–89). Mac Leod utgår i sin "meditation" från ett godtyckligt valt medvetandestillstånd. Att det finns flera sådana är ju självklart från början och inget Mac Leod försöker "bevisa", vilket han klart uttalar. Vad han vill visa är att vilket som helst medvetandestillstånd inte vare sig förutsätter eller medför existensen av tid, rum och "jag".¹¹ En allmän reflexion: William James myntade uttrycket "stream of consciousness" ("medvetandeström"). Henri Bergson ansåg att medvetandeströmmen inte utan vidare kan delas upp i olika separata medvetandestillstånd. De flesta människor torde dock mena att de har haft minst två separata upplevelser i sitt liv. Men hur skulle de kunna "bevisa" det? Eller visa att dessa upplevelser är deras "enskilda egendom" och att inga andra upplevelser finns (solipsism)? Se också nedan s. 43.

Medvetandets enhet

Frågan om "medvetandets enhet" är flertydig. I sin utredning av frågan i "Studier över medvetandet och jagidén" (1953, s. 82f. m.fl. ställen), försöker Segelberg precisera innebörden av påståendet att något visst "mind" är en "vertikal enhet" (enhet i "nuet"; den "horisontella enheten" åsyftar enhet över tid).¹² När Mac Leod påstår att medvetandet är en enhet, menar han att varje *medvetandetillstånd* i en mening är "homogent" och inte innehåller några självständiga innehåll. Han menar att också Phalén i sitt tänkande kom fram till samma sak.

Ingen människa har någonsin uppfattat alla egenskaper som ett ting

11. Inte heller försöker Mac Leod undkomma idealismen, som han ju tvärtom omfattar! Se också Lagerlund 2020, s. 218f., där Lagerlund utan kommentar refererar Ivar Segelbergs analoga resonemang om att medvetandets enhet inte kräver något "jag" – just vad Mac Leod anser. Lagerlund blandar på ett olyckligt sätt citat från Mac Leod med referat och egna resonemang. Han verkar röra ihop "medvetande" i betydelserna "mind" och "mental event".

12. Mac Leod går noga igenom skillnaden mellan hans eget system och Segelbergs tänkande.

har. Men jag kan ha en upplevelse som "passar in" på ett ting, fast innehållet bara finns med som abstrakt föreställning. Hela innehållet är "belyst" av medvetande. Mac Leod använder ett märkligt exempel (1960, § 172). Det är möjligt att föreställa sig att en järnvägsvagn sätts i rörelse av en människas muskelkraft, utan att vare sig uppfatta en människa eller en järnvägsvagn. Inget medvetandestillstånd är någonsin en föreställning av en människa eller en järnvägsvagn (i betydelsen "uppfattning av ett helt ting"), men det kan finnas ett tillstånd där det föreställs något som *passar in* på såväl en människa som på en järnvägsvagn och där det ena föreställs såsom orsak till det andras rörelse.

Adolf Phaléns åsikt var att ett omdöme (ung. en proposition) aldrig kan innehålla sitt objekt, för då skulle varje omdöme bli sant.¹³ Han omfattade en kombination av *innehållsrealism* och *innehållstranscendens*. Akten själv är absolut enkel, men innehållet kan vara sammansatt (om det nu motsvarar ett verkligt föremål) och måste vara något som inte är inneslutet i akten.

Mac Leod refererar till Husserl, bl. a. i Mac Leod 1960, där hans begrepp "osjälvständigt innehåll" jämförs med Husserls begrepp *noema* (Mac Leod 1960, § 228*4).¹⁴ Helt abstrakta begrepp, "bildlösa tankar", är inte bara möjliga, utan nödvändiga. Jämför med Mac Leods exempel med järnvägsvagnen!

När det gäller medvetandets "horisontella enhet" finns, trots stora skillnader i övrigt, en likhet med Rudolf Carnaps *Der Logische Aufbau der Welt* (1928). Mac Leod antyder att han med benämningen "Andries Mac Leod" menar ett komplex av medvetandestillstånd sammanhållna av relationer av erinringskaraktär (1972, § 760). Den *subjektiva tiden* innebär att jag i ett medvetandestillstånd uppfattar en del av det som uppfattades i ett annat osv. Observera att här inte tänks något "före" eller "efter"! Det system av medvetandestillstånd som utgör mitt "mind" har ingen "objektiv" tidsföljd.

Carnap byggde sin fenomenalistiska värld på upplevelseinnehåll ur det "egenpsykiska", sammankopplade med en relation: likhetserinring. En upplevelse kan utgöras av ett minne av en annan upplevelse med liknande innehåll. Mac Leods verklighet, såväl den subjektivt upplevda

13. Problemet går igenom hela Phaléns tänkande. Mac Leod visar Phaléns fortlöpande utveckling i Mac Leod 1960, kap. 15.

14. Husserl menar att noemat, aktens syftande på sitt intentionala objekt, inte har någon substans, vilket osjälvständiga innehåll inte heller har, enligt Mac Leod. Se Husserl (1901) 2002, s. 51 (§ 11 i femte boken av *Logiska undersökningar*, som Mac Leod även hänvisar till i Mac Leod 1927).

tiden, som det vi kallar "minds", är något som består av medvetandestillstånd eller komplex av sådana. Med C. D. Broads terminologi är Mac Leods syn på "mental events" förhållande till "minds" en teori av typ "unity of system" ("systemenhet") (Broad 1925, s. 212).¹⁵

Tvivel på "sunda förnuftets" tidsbegrepp

Mac Leod berättar på flera ställen i sina skrifter om hur han 1912 drabbades av insikten att "sunda förnuftets" tidsuppfattning är orimlig. Tiden flyter inte. Den uttalade eternalismen är en grundläggande intuition i Mac Leods tänkande. Allt det som uppfattas i ett medvetandestillstånd skulle vara precis likadant om ingen tid finnes. Mac Leod föreställer sig att han ser en lanterna på avstånd i dunklet. Lanteran är först släckt, men plötsligt tänds den och lyser en kort stund med klart sken, för att sedan åter släckas. Mac Leod menar att detta seende av ljuset inte behöver anses ha varaktighet i tiden och att själva upplevelsen har en karaktär av tidlöshet (1927 § 13).

Mac Leod tillhör den tradition i filosofins historia som inleds med eleaterna, fortsätts av Platon och Spinoza och tas över av senare idealister, t. ex. av McTaggart. Mac Leod framställer flera argument emot det s. k. sunnda förnuftets tidsbegrepp. Det ställe i Mac Leods *Concept de réalité* (1927 § 40, no 168) som Lars Gustafsson använde som motto för dikten "Upptäckter vid stillhet" (1962), lyder: "Il est absurde de pretendre que la réalité totale change" ("Det är absurt att tänka sig att den totala verkligheten skulle förändras").

Om det alls finns någon verklighet i tid och rum, så utgörs den, enligt Mac Leod, av "tiden med likaberättigade tidpunkter och det därtill hörande rummet". Den som i enlighet med *en* tendens i det sunnda förnuftet, tänker att det som sker "nu" är det enda verkliga, medan "det förflutna" liksom är borta och framtiden "inte finns än" (s.k. "extrem presentism") kommer att motsäga sig själv i nästa ögonblick. Inget faktum kan ändras. "Egenskapen att vara den nuvarande tidpunkten" är, enligt Mac Leod, helt och hållet "stel". Det förflutnas tidpunkter förlorar aldrig denna egenskap. Den tillkommer allt som är i tidlös mening verkligt, i synnerhet medvetandestillstånden.

Mac Leod påpekar i *Concept de réalité* att tanken att alla upplevelser är tidlöst verkliga har "un porté affective considerable" ("en avsevärd

15. Se också Segelberg 1953, s. 83f., för en diskussion av Broads begrepp.

existentiell betydelse”) (1927 s. 193). No 168 i *Concept de réalité* fortsätter med ett *reductio ad absurdum* av antagandet att den totala verkligheten skulle förändras. Det skulle ju resultera i en process av successiva totala verkligheter. Men det verkliga är ju summan, inte de separata successiva tillstånden, varav inget kan kallas ”den totala verkligheten”. Härav följer att den totala verkligheten inte förändras över tid. Han utvecklar inte detta, eftersom det inte har betydelse för verkets huvudlinjer, men man kan konstatera att vad som följer av Mac Leods resonemang, är att alla människor har ett evigt liv i den meningen att deras liv, sedda som upplevelsemängder, aldrig utplånas. Lars Gustafsson utvecklade temat i sina tidiga diktsamlingar och essayer och gestaltade tanken att allt ont som historien innehållit kanske aldrig skulle kunna utplånas eller försonas.¹⁶

Likheten med Leibniz monader är slående. Enligt Leibniz har ”monaderna inga fönster” och återger bara genom en förutbestämd harmoni ”sitt anförtrodda innehåll”. Mac Leods medvetandestillstånd kan ha innehåll som liknar varandra, fast de aldrig uppfattar varandra. Någon kausalitet i tidsimplicerande mening föreligger inte i denna uppfattningsrelation. Fastän Mac Leods verklighet består av mentala händelser medan Leibniz består av medvetanden, saknar båda fönster i en viss väsentlig mening.

Principium identitatis indiscernibilium

Principen om de oåtskiljbaras identitet var väsentlig för Leibniz. Enligt C. D. Broad i hans bok om filosofen, borde man egentligen säga ”principen om de åtskiljbaras differens” (konversen av *Principium identitatis indiscernibilium*), eftersom det är så Leibniz använder den (Broad 1975, s. 39). Så även Mac Leod. Det är genom tillämpning av denna princip som han sluter sig till att det existerar otaliga från varandra skilda medvetandestillstånd. De är numeriskt differenta eftersom de introspektivt är kvalitativt differenta.¹⁷

Det intressanta är att medan differensprincipen ter sig helt trivial, så ter sig identitetsprincipen som ganska tvivelaktig. Att om två entiteter går att skilja åt, så är de inte samma entitet och alltså differenta, kom-

16. Se Gustafssons essä ”Döden som mystifikation” (1969). Mac Leod hänvisar till denna essä i Mac Leod 1972, s. 1268. Se också Gustafssons dikt ”Ett landskap” (1966).

17. Lagerlund förbiser detta, vilket är märkligt, eftersom identitet och differens avhandlas på ett flertal ställen i Mac Leod 1960 och redan i första kapitlet. Se Lagerlund 2020, s. 188–89.

mer nära en logisk sanning. Att två exakt lika ting inte är två utan ett, är däremot ytterst ointuitivt.

Mac Leod accepterar identitetsprincipen i en restriktiv tolkning: rumtidskoordinater är aldrig inre egenskaper hos ting. Två enligt *common sense* differenta ting, t. ex. två exakt likadana hus vid olika rumtidpunkter, kan enligt honom ändå vara numeriskt identiska.

Mac Leod diskuterar ett exempel, framställt av John Wisdom i hans *Problems of Mind and Matter* (Wisdom 1970, s. 208, Mac Leod 1960 § 134–36). Anta att verkligheten bestod av endast tre ting, säger Wisdom: en homogent klarblå rymd och i denna rymd två exakt kvalitativt identiska pennyslantar, som befinner sig på ett visst avstånd från varandra. Måste vi då inte gå med på att pennyslantarna är numeriskt differenta, undrar Wisdom. Mac Leod påpekar däremot möjligheten av en eleatisk lösning, att det endast finns *ett enda ting*: en oändligt utsträckt blå rymd som på två ställen ser ut som pennyslantar.¹⁸

Negation och falskhet

Mac Leod skriver i *Verklighet och negation* att det finns paralleller mellan hans eget synsätt om satser där man påstår något om icke-existerande ting och motsvarande synsätt hos Quine, i dennes essä "On what there is" (Quine (1953) 1961, s. 4). Quine avvisar med hjälp av Russells teori om bestämda beskrivningar, den typ av ontologi som Quine med sin torra humor kallade "Wyman's overpopulated universe" ("Wymans överbefolkade universum"). En sådan ontologi är Alexius Meinongs (lärjunge till Brentano) *Gegenstandstheorie* ("objektsteori") exempel på. Den totala verkligheten innehåller, dels allt som finns, dels allt som inte finns...¹⁹

Mac Leod skriver att han, i motsats till Quine, *inte* anser att problemet kan lösas med hjälp av Russells teori. Gemensamt för Quine och Mac Leod är avståndstagandet från wymanska ontologier. Påstår man att kentaurer har fyra ben, så följer i svenska språkets terminologi att kentaurer existerar, anser Mac Leod. Därför modifierar han

18. I 1960, § 137 noterar Mac Leod att Kant menade att identitetsprincipen endast gäller tinget i sig, ej fenomenen. Kant (1787) 1968, s. 216f.

19. Det problem Meinong tar ställning till har att göra med problemet om diktade satsers sanning, med att uttala sig meningsfullt om sådant som inte existerar, ja, att åtminstone motsägelsefritt kunna hävda just att något *inte* existerar. Mac Leod ägnar stort utrymme åt problemet i Mac Leod 1972. I slutet av Mac Leod 1927, § 75, jämför Mac Leod sitt (dåvarande) tänkande med Meinongs.

terminologin så att denna absurditet undviks. En falsk uppfattning är ett medvetande där något föreställs som går utöver (ej innesluts av) en total verklighet.

Den totala verkligheten

I *Concept de réalité* säger Mac Leod att även begrepp som kanske är orimliga ("absurde") kan ha stor nytta. Här syftar han på begreppet "total verklighet". Anta att man betraktar *tecknet* "den totala verkligheten" och sedan försöker föreställa sig det som tecknet uttrycker. Skulle man lyckas därmed, så finns det ju ett visst medvetandestillstånd där den totala verkligheten uppfattas (1960, § 205). Men detta måste ju då transcendera den totala verkligheten. Observationsakten transcenderar det observerade. Mac Leod föredrar att tala om *en* total verklighet i stället för *den* totala verkligheten.

Möjligheten att ett visst något skulle kunna vara en uppfattning av sig självt, är en omdiskuterad fråga. Mac Leod skriver att Phalén och Oxenstierna har framställt argument, som de anser visa att subjektobjektivitet är orimlig, men att dessa argument inte fullständigt har övertygat honom (1960, § 184). Han håller dock för sannolikt att subjektobjektivitet är orimlig. Hans egen uppfattning blir, som man kan se av tidigare återgivna resonemang, att omöjligheten i så fall skulle vara av induktivt-empirisk, inte av logisk art.

En för uppsalaskolan typisk åsikt är det sunda förnuftets motsägelsefullhet. Mac Leod ansluter sig till denna åsikt, och påpekar att hans egen terminologi ofta avviker från det sunda förnuftets åsikt, men att "den icke rubbas därav" (Mac Leod 1972, § 8).²⁰ Detta är egentligen inget uppseendeväckande inom filosofin och inte heller inom fysiken. Den vardagliga tron på tingens soliditet måste t. ex. preciseras avsevärt om den ska anpassas till samtida fysik.

Mac Leods syn på geometri och fysik

Mac Leod var matematiker och fysiker av facket. Hans doktorsavhandling behandlade ett problem inom hydromekaniken. Han skrev

20. "I mina filosofiska spekulationer syftar jag till att så vitt möjligt befria tänkandet från de fiktioner, varmed det enligt min åsikt ohjälpligen är bemängt så länge det stannar inom det sunda förnuftets och vetenskapens (sic! – min anm.) rāmärken, och till att föra det närmare sanningen" (Mac Leod 1972, § 8).

en uppskattad presentation av icke-euklidiska geometrier (Mac Leod 1922). Han var lärare i ämnena i Belgien under 1920- och 1930-talet. I kontrast till många av de filosofer som diskuterade relativitetsteorin under 1920-talet, visste han vad han talade om.

Hans essä "Den speciella relativitetsteoriens förhållande till de newtonianska föreställningarna om rum och tid", ingår i den stencil med uppsatser han utgav 1973. Den är en förkortad version av en avhandling på flamländska, utgiven på 1930-talet. Avhandlingens titel blir i svensk översättning (ungefär) *Elementa*.

Mac Leod har i uppsatsen en muntert respektlös attityd till ämnet. Han konstaterar att geometrin är en del fysiken, att fysiken har geometrin som integrativ del. Det handlar om begreppen "rum", "tid" och "rörelse". Dessa begrepp kan definieras och tillämpas på ett oändligt antal olika sätt. Hilberts konventionalism präglar texten. I det allmänna medvetandet är ett euklidiskt rum och en newtoniansk (absolut tid) förenade, men hur var och en föreställer sig detta är lika omöjligt att jämföra som att jämföra rött och grönt. *Common sense* lever dessutom i "prerelativistisk oskuld".²¹

Man kan nu välja att fastställa innebörderna i de centrala begreppen så att de överrensstämmer med Euklides-Newton och framgångsrikt tillämpa dem i praktisk verksamhet (som byggnadsritningar; problemen börjar vid t. ex. navigation; mina exempel). När vi arbetar med stora avstånd blir det relevant att justera definitioner och "axiom" och räkna med icke-euklidiska rum. Allt bestäms av de praktiska behoven. Mac Leods konventionalism i dessa frågor rimmar med hans nominalism.

Det psykologiska meningsbegreppet

Anser man, som Mac Leod, att såväl en proposition som dess mening, kan ses som konglomerat av medvetandesinnehåll, blir ett psykologiskt meningsbegrepp givet. Sådana begrepp har ju utsatts för befogad kritik. I en uppsats i *Theoria* (1947), försvarar Mac Leod en version av synsättet att en utsagas mening utgörs av föreställningsinnehåll.

Divergensen mellan Bertrand Russell och G. E. Moore var stor, men central i kontroversen är synen på frågan om ett uttryck kan ha sanningsvärde före eller efter analys. Moore menade före, Russell efter. Uttrycket "Det finns 220 V i lampan" är lika sant om det uttalas av en

21. Detta omdöme torde ju drabba även Phalén, fast Mac Leod aldrig skrivit något sådant.

lekman som av en professor i elektronik, tycks Moore mena, fast han inte använder just ett sådant exempel, vilket Mac Leod gör i "What Is a True Assertion?" (1947). Analysen är ett (i Sverige) tidigt exempel på *adekvanskriterieanalys*. Mac Leod ställer upp ett antal kriterier som en definition av "sant påstående" måste uppfylla, varierar sedan definitionen och konstaterar att de olika tolkningsförslagen misslyckas med att uppfylla något/några av kriterierna.

Mac Leod föreslår till sist att man ser sanning som en treställig relation mellan a) ett (komplicerat) sakförhållande, b) en potentiell regress av föreställningar vari en kompetent person förverkligar en förståelse av utsagan om förhållandena i lampan och c) personens språkliga kompetens.

Utvecklingspessimism

De två sista kapitlen i Mac Leod 1960 är av stort allmänintresse. Här uttrycker Mac Leod åsikter som har blivit allmängods i den trend av vetenskapskritik som råder idag, nämligen att vetenskapen inte i första hand eftersträvar sanning, fastän det kan befrämja vetenskapens utveckling att vetenskapsmännen inbillar sig det! Vetenskapen har det praktiska syftet att förutsäga och behärska verkligheten och är mycket framgångsrik. Mac Leod själv ansåg dock att dess nuvarande (dåvarande) tillämpning medförde övervägande skadliga verkningar. I en intervju i SvD på 1960-talet, säger Mac Leod att han avskyr bilar och radioapparater.²² Den del av en total verklighet som man drygt 40 år efter hans död, med typisk "rumtidsprovinsialism" tror är "utvecklings" höjdpunkt, skulle säkerligen vara fullständigt outhärdlig för honom.

Litteratur

- Bengtsson, Jan. 1991. *Den fenomenologiska rörelsen i Sverige*. Göteborg: Daidalos.
- Broad, C. D. 1925. *The Mind and Its Place in Nature*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Broad, C. D. 1975. *Leibniz: An Introduction*, red. Casimir Lewy. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carnap, Rudolf. (1928) 1969. *The Logical Structure of the World*. Eng. övers. av *Der Logische Aufbau der Welt*, övers. Rolf A. George. Berkeley: University of California Press.
- Dahlquist, Thorild. 1966. *Mac Leod 75 år*.

22. SvD 16/2 1961: "Andries Mac Leod, matematiker och filosof", intervju gjord av Carl Johan Sjögren.

- Dahlquist, Thorild. 1977. "Theoretical Philosophy, Practical Philosophy". I *Uppsala University 500 years*, band 5. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Dahlquist, Thorild. 1980. "Andries Mac Leod (1891–1977) in Memoriam". *Theoria* 46, nr 1, s. 1–4.
- Goodman, Nelson. 1966. *The Structure of Appearance*. 2 uppl. Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Gustafsson, Lars. 1962. *Ballongfararna*. Stockholm: Norstedts.
- Gustafsson, Lars. 1966. *En resa till jordens medelpunkt och andra dikter*. Stockholm: Norstedts.
- Gustafsson, Lars. 1969. *Utopier*. Stockholm: Norstedts.
- Gustafsson, Lars. 1979. *Filosofier*. Stockholm: Norstedts.
- Gustafsson, Lars. 1994. *Ett minnespalats*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Henschen-Dahlquist, Ann-Mari. 1966. "Av Andries Mac Leod utgivna skrifter". I *Analyser och argument: Filosofiska uppsatser tillägnade Andries Mac Leod*, red. Ann-Mari Henschen-Dahlquist. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Henschen-Dahlquist, Ann-Mari. 1980. "Writings of Andries Mac Leod". *Theoria* 46, nr 1, s. 5–6.
- Husserl, Edmund. (1901) 2002. *Logiska undersökningar*, vol. 3. Översättning av *Logische Untersuchungen*, av Jim Jakobsson. Stockholm: Thales.
- Husserl, Edmund. (1913) 2004. *Idéer till en ren fenomenologi och fenomenologisk filosofi*, översättning av *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*, av Jim Jakobsson. Stockholm: Thales.
- Kant, Immanuel. (1787) 1968. *Kritik der Reinen Vernunft*. Berlin: W. de Gruyter & Co.
- Lagerlund, Henrik. 1999. *Svensk filosofi från Rydelius till Hedenius*. Stockholm: Thales.
- Lagerlund, Henrik. 2003. *Filosofi i Sverige under tretusen år*. Lund: Studentlitteratur.
- Lagerlund, Henrik. 2020. *Den svenska filosofins historia*. Stockholm: Thales.
- Mac Leod, Andries. 1922. *Introduction à la géométrie non-ecludienne*. Paris: J. Hermann.
- Mac Leod, Andries. 1927. *Sur diverses questions se présentant dans l'étude du concept de réalité*. Paris: J. Hermann.
- Mac Leod, Andries. 1947. "What Is a True Assertion?". *Theoria* 13, nr 2–3, s. 183–214.
- Mac Leod, Andries. 1960. *Beskaffenhet och innehåll av ett medvetande*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Mac Leod, Andries. 1964. *De psykiska företeelsernas förhållande till rum och tid*. Filosofiska studier. Stockholm: Stockholms universitet.
- Mac Leod, Andries. 1972. *Verklighet och negation*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Mac Leod, Andries. 1973. *Tre uppsatser om Hägerström, Zenon från Elea och relativitetsteorin*. Filosofiska studier. Uppsala: Uppsala universitet.
- Phalén, Adolf . 1979. *Mindre arbeten*, red. C. E. Sjöstedt. Lund: Doxa.
- Phalén, Adolf . (1914) 1979. "Till frågan om de psykiska företeelsernas allmänna struktur". I *Mindre arbeten*, red. C. E. Sjöstedt. Lund: Doxa.

- Phalén, Adolf. 1914. *Zur Bestimmung des Begriffs des Psychischen*. Uppsala: Almqvist & Wiksell
- Quine, Willard V. O. 1961. *From a Logical Point of View*. 2 uppl. New York: Harper.
- Segelberg, Ivar. 1953. *Studier över medvetandet och jagidén*. Stockholm.
- Silverbark, Thord. 1999. *Fysikens filosofi*. Stockholm: Symposion.
- Wisdom, John. (1934) 1970. *Problems of Mind and Matter*. Cambridge: Cambridge University Press.